

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך טז, תשכ"ה

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

הערות על מין זכר או נקבה ועניינים כיוצא באלה במלים עבריות — אין בהם צורך לדובר עברית, שהרי אין הוא מבקש אלא את פירוש המלה האנגלית. לעומת זאת הערות מסוג זה חשובות בדרך כלל לדובר האנגלית. שהרי לעתים קרובות עליו לדעת את נטיית הפועל החדש בעיניו, את מינו של השם שלמד זה עתה, את צורת הריבוי שלו וכדומה. ויש מן הקוראים האנגליים, שיפיקו תועלת גם מידיעת שורשו של הפועל; אמנם ספק אם במילון עממי יש צורך בכך.

בין כך ובין כך, גם בעניין זה הבהל גדול יש בין מילון אנגלי-עברי שנועד לצורכיהם של דוברי עברית ובין מילון שנועד לדוברי אנגלית. כל גיסיון ליצור מילון אחד, שיהיה ראוי לשימושם של שני סוגי הקוראים, עשוי לנפח את המילון למעלה מן הראוי, ועם גידול נפחו אף יסתרבול במידה רבה, יתייקר והשימוש בו יהיה לא-נוח לקוראים.
(הסיום יבוא)

מ"מ

על "אוצר המלים והניבים" לצבי שארפשטיין

פרופ' צבי שארפשטיין, סופר, חוקר ומחנך, מראשי התנועה העברית ומוותיקי פעיליה בארצות-הברית של אמריקה, ידוע לקוראינו גם מדבריו, שפרסם על דפי "לשונונו לעם". ידוע לנו האיש רב הגוונים והפעולות, וידועות לנו דרכיו בלשון העברית, אשר מגמתן — עברית טובה,

שתחייתה והתפתחותה ניכרות לא רק בגידול הכמותי של
 אוצר מליה ובעליית כושרה, גמישותה וסיגולה להבעת
 הטכניקה והמחשבה המודרנית, אלא שגם אופייה העברי, סגולות
 טבעה ומורשתה לא יעוברו ולא יסתלפו אגב התרחבותה
 המהירה — שלא יהא עושרה עושר השמור לבעליו
 לרעתו. מכאן מובנת לנו ביקורתו, העולה לפעמים ממאמריו
 בשאלות הלשון המדוברת והנכתבת בימינו, ומכאן גם שקידתו
 על הניב העברי הנאה השקוע בים הגדול של הספרות העברית
 (ר' "דרכי הבעתם של בני תורה", — לשוננו לעם, תשכ"ג).
 ובכל מקום שאתה שומע טענה ותביעה על דרכי לשוננו
 החיה כאן בארץ יוצאת מפיו של חכם עברי בתפוצות —
 עשה אוזנך כאפרכסת. אנו, החיים בתוך לשון זו, אוזננו
 אטומה במקצת מלהרגיש בוז ובפגום הדבק בה והניתן
 לסילוק במאמץ מה, ואילו מי שעיקר לשונו בא מן המקורות
 — עשוי להרגיש בדברים אלה יותר ממנו. בין שנקבל כל
 דעתו ובין שלא נקבל כולה — עלינו לשמעה וללמוד ממנה.
 שארפשטיין, שהגיע לפני זמן מה לגבורות, אינו
 מתרפה במלאכתו גם עתה, ולפני חדשים אחדים זיכה אותנו
 במהדורה חדשה מתוקנת ומורחבת של "אוצר המלים והניבים"
 (הוצ' שילה, תל-אביב תשכ"ד). נוספו ערכים חדשים רבים,
 מלים רבות — במיוחד מחודשות — בתוך הערכים, פתגמים
 ומימרות, ובמקום 420 עמוד של המהדורות הקודמות (תרצ"ט,
 תשי"ד) — 531 עמ' במהדורה זו.

למי נדרש ספר מעין זה? — לא ללועז שאינו יודע עברית,
 אלא לעברי, הרוצה למצוא את המלה העברית הנדרשת לו

מתוך קבוצת מלים נרדפות או קרובות במשמעון, שיש לפעמים הבדלי גוון בהוראתן, ולא תמיד נמצאת לו המלה „הקולעת אל המטרה, ההולמת את המושג בדיוק גמור.“ מטרה נוספת — גיוון הלשון ושיפור הסגנון. דרכו של אדם — שמלים מסוימות נעשות אצלו שגרה, ואחרות נדחות לקרן זוית, והלשון מידלדלת. ומאחר שאין כל מלות הלשון „מונחות בקופסתו“ של האדם, ומזומנות לשרתו בכל עת, לפיכך זקוק הוא לספר שימושי, שיסייענו למצוא מלה קרובה בעניינה למלה השגורה בפיו. הרגלי לעז אף הם משתלטים על מחשבתנו ומשכיחים מדעתנו את דרך הביטוי העברית המקורית. ואף כאן יש עזר וסיוע רב בספר-שימוש הערוך בטעם טוב.

למטרות האמורות לא יועילו המילונים הרגילים, הערוכים בסדר א"ב, שכן באלה לא ימצא האדם אלא את תרגומה או את ביאורה של המלה הידועה לו, ולכל היותר מלה נרדפת המשמשת לה הסבר. לשם כך מצויים בלשונות תרבות רבות מילונים מסוגי ה„אוצרות“ (תיסאורוס בלעז), הערוכים לפי העניינים. העניינים מהווים ערכים, הסדורים לפי שיטה הגיונית קבועה מראש (כך בתיסאורוס האנגלי הנודע של Roget), או לפי סדר א"ב (כמו שנהג שארפשטיין). כל ערך כולל את המלים הנרדפות, את הקרובות בעניין, את הגיונים השונים של המשמעות היסודית, את הצירופים והניבים הכרוכים במלה או במושג; ואם הערך הוא מושג כולל או מסועף מאוד או שם של סוג, נכללים בו הפריטים השונים. ראה, למשל, ב„אוצרו“ של שארפשטיין בערכים:

אבנים, אברי הגוף, בגדים, דגים, פרות, צאן, תבשילים, תולעים ועוד ועוד. בסופו של „אוצר“ כזה באה רשימה אלף-ביתית מלאה של כל המלים והניבים שבאו בערכים, ובצד כל מלה מראה מקום לערך שבאה בו. וכך נמצא שכל מלה באה באוצר פעמים אחדות, בשימושיה במסיבות השונות. בדרך זו נכללו כאן כחמישה עשר אלף מלים, שהן כארבעים אלף שימושי מלים, ב־1430 ערכים, כשדרך שימוש של הספר נוחה, וסיכויי התועלת מרובים לכל מי שישתמש בתבונה בספר-עזר טוב ונוח זה.

יודע אני לפחות על חמישה ניסיונות נוספים של חיבורים במגמה זו, שנתחברו בימינו, ועדיין לא יצאו לאור. אחדים מהם ראיתי, ובהם גם חיבור של מי שכבר נתנסה ב„אוצר“ מעין זה בלשון אחרת. יש מי שראו לתת ל„אוצרם“ ממדים רחבים ביותר ע"י שהכניסו בו כמות מופלגת של מלים וצירופים מתחום לשון המקצועות השונים במדע ובטכניקה. יש שהפליגו בהבאת שימושים המוניים במידה מרובה. כל אלה מעשירים את ה„אוצר“, אבל מסרבליים אותו ועושים אותו לכלי כבד מדי לשימוש. אין ה„אוצר“ צריך למלא מקומו של מילון טכני, מקצועי, ואף אינו יכול לעשות זאת.

רואה אני לשבח את שארפשטיין לא על הדרשה בלבד, אלא אף על הפרשה. כלומר לא רק על מה שנתן, אלא גם על מה שלא נתן. אמנם ימצאו כמה עשרות מלים, שנתחדשו ושנקלטו בלשוננו קליטה של ממש בשנות סידורו של הספר בדפוס, ולא הספיק המחבר להכניסן, ולא לאלה

נתכוונתי. משבח אני אותך, שלא היה להוט להכניס את כל מה שנולד בדורנו, ולא את כל הסטיות שסוטה הלשון שבפינו מחמת הלעז שבמחשבתנו; שהרי יום ליום יביע אומר, כי הרבה ממה שנתחדש שלשום, כבר נדחה אתמול או שיידחה מחר. מתברנו שקד — כפי שאמרתי — לא רק על הגדלת כמותה של הלשון, אלא על שיפור טיבה. ותבוא עליו ברכה על כך.

יבורך מי שלא באו מימיו לצבות בטנה ולנפיל ירכה של לשוננו, אלא לנקותה ולהוריעה זרע.

אבא בנדויד

ה א ט ה

לניקודה של תיבה זו שתי שאלות: מה תנועתה של האלף־ה שהיא מן השורש, ומה תנועת הה־א שהיא לפני השורש.

[1] לניקוד האלף־ה. משקל זה, כפי שהוא מצוי במקרא, מחייב לנקד קמץ ובכל השרשים: הַפְּרָה, הַצְּלָה, הַנְּחָה, הַנְּפָה; ובחלק הארמי שבמקרא: להשפלה להשפחה להודעה להשניה להנסקה להנעלה (דני' ד, ג), ואותה תיבה ממש בצורתה האחרת: לְהַעֲלֵה (שם ה, ז) — משורש ע־ע (עלל). ומכאן הצדקה גמורה לניקוד שאנו מנקדים: הַעֲוָה (שורש עזו), הַגְּנָה (גנן), הַקְּלָה (קלל) — כולן בקמץ, אפילו בשורשי ע־ע.

עד כאן לפי דוגמת המקרא, ובזאת כבר הותרו כל הספקות.